

A POLITIKAI BIZALOM EREDETÉRŐL

BALOGH LÁSZLÓ LEVENTE

A hhoz képest, hogy a bizalom az emberi viszonyok egyik alapfogalma, meglehetősen ritkán merül fel a kézenfekvő kérdés: Mi a bizalom? Általában úgy tekintenek rá mintha magától értetődő jelenség lenne, amely a legegyszerűbbtől a legösszetettebbig minden emberi viszonyt jellemez, jóllehet nem egyszerűen csak benne rejlik, hanem meg is előzi, amennyiben lehetővé teszi azt, és ennek során maga is folyamatosan átalakul, csökken és gyarapszik. A fogalom differenciálatlansága elsősorban a bizalom eme elementáris jellegéből adódik, hiszen egyszerre van jelen személyes és személytelen kapcsolatokban, a közvetlen emberi érintkezés illetve gazdaság és a politika intézményesült világában, nem téve valódi nyelvi vagy tartalmi különbséget természetük között az egyes területeken. A bizalmat tehát nem redukálhatjuk a közvetlen emberi kapcsolatokra, ahol leginkább a szeretettel és gondoskodással jár együtt, mint valamilyen eredendő, vagy ősbizalom, amely a primordiális szülő–gyermek vagy baráti kapcsolatok jellemzője. A bizalom fogalma ma már messze túlmutat ezeken a viszonyokon. Nem mintha ezek nem lennének jelen a modern társadalomban, vagy ne lennének meghatározóak a bizalom egyéb nem feltétlenül személyes formáira, de ezek a személyes eredetű viszonyok egyre kevésbé alkalmasak a társadalmi intézmények és rendszerek működését jellemző bizalmi kapcsolatok fenntartására és leírására. A fogalom szemantikai bővülése és diffúz jellege látszólag semmilyen zavart nem okoz a hétköznapi és a tudományos beszédhasználatban. Ha azonban a bizalom fogalmát mindenáron definiálni akarjuk, meglehetősen nagy zavar támad annak természetét illetően, és legfeljebb annyit mondhatunk róla, hogy legalább ketten kellene hozzá. Ez a megállapítás azonban, még ha fontos következtetéseket vonhatunk is le belőle a jelenség természetére vonatkozóan, meglehetősen semmitmondó.

Vajon ugyanarról a bizalomról van szó a személyi és a társadalmi viszonyokban? Vajon lehetséges-e a bizalom olyan definíciója, amely egységes, és az emberi együttélés minden területét átfogja? Vajon mit várnak el valójában attól, aki bizalmat ad, és attól, aki bizalmat kap? Figyelemreméltó, hogy a bizalom eredetére vonatkozó kérdéssel ma számos diszciplína foglalkozik. Széleskörű kutatásokat folytatnak a társadalomtudományok szinte minden területén, így a pszichológiában, közgazdaságtanban, szociológiában és politikatudományban. Ezek a diszciplináris megközelítések általában különb-

séget tesznek a bizalom racionális és érzelmi alapjai, valamint a személyes és rendszerbizalom között. Mindazonáltal ezek a különbségtételek semmi esetre sem elégségesek a bizalom természetének feltárásához, mivel többnyire helytől és időtől függetlenül vizsgálják azt, mintha állandó és változatlan természetű jelenség lenne.

BIZALOM ÉS MODERNITÁS

Ha elfogadjuk, hogy a bizalom fogalma időről időre új tartalommal telítődött, akkor feltételezhetjük, hogy a modernitás kezdete és a bizalom tartalmi változásai között különösen szoros összefüggés van. A modernitás előtti kor általában azt a meggyőződést képviselte, hogy a világ felépítése ésszerű, vagy legalábbis valamilyen rend tükröződik benne, amely az emberi megismerés számára hozzáférhető. Az újkorban ez a kozmikus rendben való hit és bizonyosság végképp megrendült. A végső elv és végső rend keresése tévútnak bizonyultak, ehelyett pedig egy olyan beállítódást és nézetet követeltek, amely képes szembenézni a metafizikai alapok hiányával, és képes azt valamilyen módon ellensúlyozni.¹ Ha magát a bizalom eredetét vizsgáljuk, akkor látható, hogy egy, az emberhez eredendő módon hozzátartozó viszonyról van szó, amely a személyesről fokozatosan áttolódott a társadalom területére, és ott jórészt intézményesült, de nem veszítette el teljesen személyhez kötött jellegét. Az intézményeket ma is megszemélyesítik, és gyakran úgy tekintenek rájuk mint személyekre, akik méltóak a bizalomra, jóllehet magát az intézményesülés folyamatát gyakran inkább a bizalmatlanság motiválta, mintsem maga a bizalom. Az intézmények működési elveinek megfogalmazásában és egymáshoz való viszonyukban erősebben hatottak a bizalmatlanságból fakadó megfontolások, mint a bizalomhoz kapcsolt remények és elvárások.

A modern korban még a legszemélytelenebb intézménynek is szüksége van támogatásra vagy legalábbis elfogadásra, amely a belé vetett bizalomra hivatkozik. Kétségtelen, hogy ezekben az esetekben nehéz elkülöníteni, hogy maga az intézmény, vagy az azt megtestesítő személy méltó arra a bizalomra, amely aztán cselekvőképessé tesz. A modern kor előtt a bizalom a személyes kapcsolatokon és a közvetlen ellenőrzésen nyugodott, később azonban ezek a viszonyok az interdependenciák miatt egyre inkább átláthatatlanná váltak, és olyan intézményekre kellett hagyatkozni, amelyek nem ellenőrizhetőek mű-

---

¹ Emil Angehrn: *Grundvertrauen zwischen Metaphysik und Hermeneutik: vom Seinsvertrauen zum Vertrauen in den Menschen*. In: Ingolf U. Dalferth – Simon Peng-Keller (Hrsg.) *Grundvertrauen. Hermeneutik eines Grenzphänomens*. Leipzig, 2013. 161-185.

ködésük minden részletéig, és csak bízni lehet abban, hogy a reményeknek és elvárásoknak megfelelően működnek. A bizalom tulajdonképpen ott kezdődik, ahol az átláthatóság és az ellenőrzés lehetősége megszűnik, és legfeljebb az utólagos visszacsatolás lehetősége marad meg.² Minél átláthatatlanabb egy rendszer, annál inkább rá van utalva a bizalomra, annál több bizalomra van szüksége működéséhez. Az ellenőrzés révén elérhető átláthatóság képes ugyan csökkenteni a bizonytalanságot, de a bizalom önmagában ennek révén nem teremthető meg. Ez egyben azt is jelenti, hogy mindig fennmarad a bizonytalanság és a csalódás lehetősége, de ezekkel együtt is pozitívak várakozásaink. Aki a bizalmat elfogadja, számol ezzel, mert még a legjobban átlátható kapcsolatokat és rendszereket is lehet manipulálni. Mindig lesz olyan részlet, amely homályban marad. Ezen a körülményen még az ellenőrzés kiterjesztése sem változtat lényegileg, mert ha kizárólag arra támaszkodunk, attól a rendszer még éppúgy sérülékeny marad, legfeljebb hatékonysága romlik tovább feltartóztathatatlanul. A több vagy szigorúbb ellenőrzés valójában éppen az átláthatóságot csökkenti, nem is beszélve arról, hogy valójában bizalmatlanságot kelt minden oldalon, azokban is akiknek, és azokban is, akikben bízni kellene. A teljes ellenőrzésre való törekvés, amely egy idő után az ellenőrzők ellenőrzésére is kiterjed, tulajdonképpen bizalmatlanságra épít. Márpedig a bizalmatlanság csak bizalmatlanságot eredményez. A bizalom révén a másik embernek vagy intézménynek szabadságot adunk, hogy cselekedjen, de azzal ne éljen vissza.

BIZALOM ÉS HATALOM

Kétségtelen, hogy a modernitás korában a hatalom és a bizalom viszonya teljesen átalakult. A rendi társadalmat egy olyan jogilag kodifikált és hierarchikus rend jellemezte, amelyben pontosan meg volt határozva, hogy az oda tartozók mit tehetnek, és mit nem. Egyaránt szabályozottak voltak horizontális és vertikális viszonyaik. Az egymással egyenlők azonos jogokat élveztek, a felsőség számára pedig hűséggel és engedelmességgel tartoztak, aki ezt jó esetben igazságossággal honorálta. Ezeket a viszonyokat azonban nem annyira a bizalom, mint inkább a hűség tartotta fenn, amely feltétel nélküli és abszolút volt. A hűség megszegése egyszer és mindenkorra történt, mert ha valaki egyszer hűtlen volt, akkor nem lehetett többé hűséges. A hűséget nem tanulták, hanem a helyzetből adódott; jellemzően egyoldalú volt

---

² Guido Möllering: *Das Aufheben von Ungewissheit als Kern des Vertrauens: Just do it?* Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, Working Paper 06/5. Köln, 2006. <http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp06-5/wp06-5.html> (letöltve: 2015. 02. 18.)

és aszimmetrikus, mert az alattvalót sokkal inkább kötelezte, mint a felsőséget. A modernitás korában ezek a viszonyok elvesztették érvényüket, és a felvilágosodás eszményei nyomán elvetették, majd felszámolták azokat a korlátokat, amelyek a társadalmi rendeket egymástól elválasztották illetve a hierarchikus viszonyokat stabilizálták. Ezeknek a korlátoknak a lebontása a politika területén nem csak szabadságot teremtett, hanem bizonytalanságot is, amelyben a bizalom elengedhetetlen előfeltétellé vált. Mivel a világ és a társadalom kockázatai a szabadsággal együtt nőttek, így az előbbit nem lehetett minimalizálni a másik radikális sérelme nélkül. Mára viszonyaink komplexitása olyan mértékűvé vált, hogy önmagában a szabadság csökkentése vagy a korlátok kiterjesztése sem jelenti feltétlenül a viszonyok stabilizálódását. Végző soron ennek belátása vezetett oda, hogy eme védtelenséggel szembe a bizalmat állítsák.

Így alakult ki az a kultúra, amelyben lehetővé vagy akár szükségszerűvé válik a bizalmon alapuló egyének közötti együttműködés. Ennek háttérében az az elképzelés áll, hogy az emberi együttélést jellemző kontingens viszonyokat csak így lehet leküzdeni vagy legalábbis elviselhetővé tenni. A bizalom ennek nyomán egyre inkább a nép és választott vezetői közötti kapcsolatban intézményesült, ami elsőként az újkori parlamenti képviseletben öltött alakot. Eleinte, például a 17. századi Angliában ez még a képviselők és képviseltek közelségén nyugodott, tekintettel arra, hogy többnyire ugyanabból a rétegből származtak, és gyakran valóban személyes kapcsolatok is voltak közöttük. Ezek után nem véletlen, hogy a bizalom összekapcsolódott az érdekekkel, illetve azok képviseletével, amelynek háttérében az a megfontolás állt, hogy mindenkinek szüksége van mások segítségére vagy támogatására ahhoz, hogy érdekeit realizálni tudja. Ezek az érdekek lettek aztán azon közösségek kapcsolóelemei, amelyeknek tagjai abban a szellemben egyesültek, hogy könnyebben érvényesíthessék egyéni érdekeiket. Ehhez persze kezdettől fogva bizalomra volt szükség, mind a közösség tagjai között, mind a képviselők irányába. A kezdeti közelség azonban a népképviselet kiszélesedésével egyre inkább eltűnt, a családi és baráti kapcsolatok helyére egyre inkább személytelen mechanizmusok léptek, de a hozzájuk kapcsolt elvárások alig változtak valamit. A bizalom a személyes viszonyoktól való eltávolodás és érdekekhez való kapcsolódása nyomán egyre inkább elengedhetlenné vált, amit a politika megváltozott legitimációja következtében a viszonyok szimmetrizálódása kísért. A bizalmat adók és bizalmat kapók között olyan kapcsolat alakult ki, amely immáron nem csak bizalmat követelt, hanem adott esetben a bizalom megvonásával fenyegetett. Kiderült, hogy minden egyes modern politikai rendszer fenntartása annak a tömegnek az önkéntességen és kölcsönösségen alapuló támogatásától függ, amelynek alapja a bizalom. A bizalom így vált minden

politikai rendszer alapjává, jóllehet eleinte mások voltak a hangsúlyai, mert mindig szorosan kötődik azokhoz a történelmi-politikai kontextusokhoz, amelyekben megfogalmazódik igénye.³ Mivel a bizalom különböző elképzelései általában politikai környezetük válságaira reflektálnak, ezért szorosan kötődnek azok mindenkori állapotához és gyakorlatához. Azt, hogy ezek milyen módon változtak meg az újkor kezdetén, azért érdemes vizsgálni a politikai filozófia szempontjából, mert így képet alkothatunk a bizalom politikába kerülésének körülményeiről és máig ható problémáiról. Amíg Hobbes-nál még a polgárháborúból kivezető lehetőségeken volt a hangsúly, addig Locke-ot és a föderalista atyákat elsősorban a képviselő természetét foglalkoztatta. Kérdésfelvetéseik a különbözőség ellenére is megegyeztek abban, hogy a bizalomra és bizalmatlanságra mint a politikai együttélés alapkategóriájára irányultak.

THOMAS HOBBS

„Ha valaki a gondolatmenetét nem definíciókkal kezdi, akkor vagy valamilyen más, saját elmélkedéséből indul ki, amit szintén *véleménynek* nevezünk, vagy pedig olyanvalakinek a megállapításaiból, akinek igazságismeretében és félrevezető szándékától mentes becsületességében nem kételkedik. Ez esetben azonban a gondolatmenet nem annyira magára a dologra, mint inkább a személyre vonatkozik, s ilyenkor a gondolkodás eredményét *bizalomnak* vagy *hitnek* nevezzük, bízunk az emberben, s hiszünk mind neki, mind a szavai igazságának. Következésképpen a bizalom két véleményt foglal magában: az egyik az ember állítására, a másik erényes voltára vonatkozik. Valakinek hinni vagy valakiben bízni, ez ugyanazt jelenti, nevezetesen meggyőződésünket az illető igazságszeretetről. [...] De hinni valamiben – vagyis a vallásos hit – nem egy személy iránti bizalmat jelent, hanem egy tanítás magunkévá tételét és elfogadását. Mert nemcsak a keresztények, hanem mindenki más is oly módon hisz Istenben, hogy mindazt, amit tőle hall, igaznak tartja, akár megérti szavait, akár nem.”⁴

Hobbes megfontolásai hit és bizalom tudástól való megkülönböztetéséből indulnak ki. Hit és bizalom véleményen alapulnak ugyan, de alapjaik az igazság és a személyes bizalomraméltóság. Hobbes azonban megkülönbözteti egymástól a bizalmat és a hitet; amíg előbbi személyhez, addig utóbbi kijelentésének igazságtartalmához kapcsolódik. Azzal, hogy a bizalmat a véleménnyel kapcsolja össze, definitív összefüggést feltételez erény és igazság között.

---

³ Ute Frevert: *Vertaruensfragen. Eine Obsession der Moderne*. C.H. Beck Verlag, München, 2013. 23-27

⁴ Thomas Hobbes: *Leviatán*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1999. 117-118. Ford. Vámos Pál

„Ebből azt a következtést vonhatjuk le, hogy ha bármilyen állítást nem érvek, hanem maga a dolog, nem a természetes ész elvei, hanem az állítás szerzőjének tekintélye és személyéről alkotott jó véleményünk alapján fogadunk el igaznak, hitünk tárgya az állítás szerzője, illetve az a személy, akiben hiszünk és bízunk, akinek szavát elfogadjuk, s az a megbecsülés, amelyről hitünkkel tanúságot teszünk, csak neki szól.”⁵

Hobbes kiindulópontját támasztja alá az az etimológiai és összehasonlító nyelvészeti összefüggés is, amely szerint az igazság és bizalom ugyanarra a szótőre vezethető vissza. A *true* és a *trust* ugyanabból a szóból származik, mint ahogyan a héber nyelvben ugyanaz a szó van a bizalomra és az igazságra. A görög Újszövetségben a *pistis* és a latin Vulgátában a *fides* egyformán jelent bizalmat, hitet és hűséget. Hobbes tehát ismeri és elismeri a bizalom lehetőségét, de annak figyelemreméltó módon semmilyen politikai jelentőséget nem tulajdonít.

„Az olyan megállapodás, ahol a felek egyike se teljesít azonnal, s amely ily módon csak kölcsönös bizalmon alapul, a pusztá természetes állapotban [...] bármely indokolt gyanú felmerülése esetén hatálytalanná válik. Ha azonban kettejük fölött olyan közhatalom áll, amelynek elegendő joga és ereje van arra, hogy teljesítésre kényszerítse őket, a megállapodás hatályos.”⁶

Úgy tűnik, hogy Hobbes az emberi értelmet és erkölcsöt alapvetően alkalmasnak tartja a bizalom megteremtésére, de ezek a politika területén nem érvényesülnek, mivel az emberi kapcsolatokat nem a kölcsönös bizalom határozza meg, hanem a bizalmatlanság, amely a versengés és dicsvágy mellett a viszálykodás legfőbb oka.

„[...] ennek a kölcsönös bizalmatlanságnak a következménye, hogy mindenki számára önnön biztonságának legésszerűbb záloga a megelőzés, vagyis az a törekvés, hogy erővel vagy csellel mindenkit leigázzon, akit csak tud, míg aztán már nem lát maga körül olyan nagy hatalmat, amely fenyegethetné. És ezzel nem is lépi túl azt a határt, amelyet az önfenntartás megkövetel, s ezért ez általában megengedett dolog. [...] Ebből világosan következik, hogy ameddig nincs közhatalom, amely mindenkit kordában tart, addig az emberek olyan állapotban élnek, amit háborúnak nevezünk, ez pedig mindenki háborúja mindenki ellen.”⁷

Vajon miért törvényszerű ez az állapot? Mi hozza létre azokat az ösztönöket és érzelmeket, amelyek akadályozzák, bár nem teszik lehetetlenné az értelem működését az emberi viszonyok között? Hobbes szerint a természeti állapotban az önfenntartás a hatalom állandó növelését feltételezi, mert az

---

⁵ Thomas Hobbes: *Leviatán* 118.

⁶ Thomas Hobbes: *Leviatán* 177.

⁷ Thomas Hobbes: *Leviatán* 167-168.

emberek egymást veszélyeztetik. A természeti törvények, amelyek lehetővé tennék a bizalmon alapuló együttélést, ellentmondanak az ember természetes ösztöneinek.

„Ebből a mindenkinek mindenki ellen folytatott háborújából következik az is, hogy semmi se lehet igazságtalan. A háborúban az erőszak és a csalárdság sarkalatos erények. Az igazságosság meg az igazságtalanság nem tartozik se a testi, se a szellemi erények közé. [...] nincs se tulajdon, se uralom [...] minden ember csak azt mondhatja magáénak, amit meg tud szerezni, és csak addig, amíg birtokában képes tartani. Ennyit az áldatlan állapotról, amelybe a pusztta természet helyez minket - igaz, azt a részben érzelmeinken, részben értelmünkön alapuló lehetőséget is nyújtja nekünk, hogy kikerüljünk belőle.”⁸

Nyilvánvaló, hogy Hobbes alaptapasztalata az angol polgárháború volt, és annak nyomán az a körülmény, hogy azt senki sem korlátozta, hatásait semmi sem ellensúlyozta, így abban a bizalom nem érvényesülhetett. Hobbes ebben az elképzelésben egyáltalán nem hagy helyet a bizalomnak, mert a béke feltétele nem ez, hanem a szuverén és annak kizárólagos joga az erőszak gyakorlására. Két dolgot azonban Hobbes nem említ, amelyek az egész koncepció szempontjából döntő jelentőséggel bírnak. Vajon hogyan alakulhat ki a természeti állapot alapvető bizalmatlanságából egy olyan rend, amely – legalábbis a szerződéskötés erejéig – nem nélkülözheti a bizalmat? Vajon a szerződésben a jogok átruházása a szuverénre nem feltételezi-e eleve valamilyen bizalom meglétét? A horizontális bizalomnak feltétlenül meg kell előznie a vertikális bizalmat, hiszen bizalomra van szükség ahhoz, hogy mindenki belemenjen a szerződésbe, amely még nem számol a szuverénnel, aki a bizalom megsértését szankcionálja.⁹ Hobbes modelljében valakinek feltétlenül meg kell tennie az első bizalmon alapuló lépést, hogy a szerződés megszületessen, hiszen a félelem és a harc nem eredményeznek szerződést. De Hobbes nem csak ennek a kérdésnek a megválaszolásával marad adós, hanem a szuverén és az alattvalók viszonyának tisztázásával is, mivel szerinte a szuverén mindaddig feltétlen engedelmséget követelhet, amíg gondoskodik alattvalói biztonságáról. Mivel azonban a szuverén testesíti meg az alattvalók akaratát, így semmiféle aszimmetria nem alakulhat ki közöttük, így nem csak a szuverén ellenőrzése válik feleslegessé, hanem az alattvalók bizalma is. Ennek az uralomnak a létrejöttéhez és ellenőrzéséhez látszólag nincs szükség bizalomra, és Hobbes nem is ad teret a bizalom képződésének, mert ahhoz szabadságra van szükség, amit csak a magánélet szférájában képes elképzelni.

---

⁸ Thomas Hobbes: *Leviatán* 170.

⁹ Hartmann, Martin: *Aussichten auf Vorteile? Grenzen rationaler Vertrauensmodelle in der Politikanalyse*. In: *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 2002. 4. 379-395.

Locke szerint az emberek a természeti állapotban szerződés nélkül is élhetnek zavartalan életet. „A természeti állapotot a természeti törvény szabályozza, amely mindenkit kötelez; és az ész – amely maga ez a törvény – mindenkit, aki csak hozzá fordul, megtanít arra, hogy mivel az emberek valamennyien egyenlők és függetlenek, senki sem károsíthat meg egy másik embert életében, egészségében, szabadságában vagy javaiban.”¹⁰ Locke ezt a későbbiekben azzal egészíti ki, hogy a természeti állapot biztosítja ugyan a szabad életet, de „minthogy ugyanis mindenki király, akárcsak ő maga, mindenki egyenrangú, és a többség nem tartja szigorúan tiszteletben a méltányosságot és az igazságosságot, ebben az állapotban nagyon bizonytalan a tulajdon élvezete. Ezért az ember hajlandó arra, hogy megváltja magát az állapottól, amelyben ő maga szabad ugyan, de tele van félelmekkel, és állandóan veszélyeknek van kitéve; és ezért nem bolondság az, ha hajlandó társulásra lépni másokkal, akik már egyesültek vagy egyesülni szándékoznak azért, hogy kölcsönösen *megvédjék* életüket, szabadságukat és vagyonukat, amit közös elnevezéssel *tulajdonnak* neveznek”.

Locke úgy véli, hogy az emberek nem eleve romlottak, és a társadalmi szerződés számukra csak még több garanciát nyújt a zavartalan életre, ez pedig megéri a szerződés kockázatát, hogy polgári állapotot teremtve képviselőket válasszanak és megbízzák őket érdekeik képviselésével. A szerződés tehát olyan teremtmények közötti viszony, akik jól felfogott és közvetlen érdekeik alapján képesek a bizalomra, jóllehet magáról a bizalmi viszony kialakulásának aktusáról, és annak hétköznapi érvényesüléséről Locke nem árul el sokat.

„Habár a jól berendezett államban – amely saját alapján áll, és saját természetének megfelelően működik, vagyis a közösség védelméért tesz mindent – csak egy legfőbb hatalom lehet, a törvényhozó, amelynek az összes többi alá van és alá kell, hogy legyen rendelve, mindazonáltal a törvényhozó hatalom csupán bizalmon alapuló hatalom, amelynek bizonyos célokat kell követnie, s ezért az emberek kezében még mindig megmarad az a legfőbb hatalom, hogy elmozdítsák vagy megváltoztassák a törvényhozó szervet, ha úgy találják, hogy a törvényhozó szerv a beléje vetett bizalommal ellentétesen cselekszik. Mert minden hatalmat, amelyet abban bízva adnak át, hogy általa elérnek valamilyen célt, korlátoz ez a cél; ha tehát nyilvánvalóan elhanyagolja a célt vagy szembefordulnak vele, akkor a hatalom birtokosai elveszítették a bizalmat, a hatalom pedig visszaszáll azokra, akik előzőleg a törvényhozó szerv-

---

¹⁰ John Locke: *Értekezés a polgári kormányzatról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986. 42. Ford. Endreffy Zoltán

nek adták, és ezek újból átruházhatják olyanokra, akiket biztonságuk megóvása szempontjából a legalkalmasabbnak tartanak.”¹¹

Ennek a szerződésnek az a lényege, hogy a bizalom ugyan mindig tartalmaz kockázatot a rossz emberek miatt, de ezt a hatalom kontrollja ellen-súlyozza. Locke számára a legfontosabb probléma nem annyira a politikai uralom megteremtése, hanem az azzal való visszaélés és a bizalmi viszonyok megsértése volt. Ezért keresett olyan intézményes garanciákat, amelyek a visszaélések, illetve a saját érdekek és javak gyarapítása ellen irányulnak. Ennek következménye a bizalomvesztés, amiből szükségszerűen hatalomvesztés következik. Az ellenőrzésre azért van szükség, mert a bizalom alapja nem a tudáson nyugvó biztonság, hanem mindig magában hordja a veszélyt, hogy bizalmunk alaptalan vagy méltatlan volt. A bizalom megvonása a természetes állapotba való visszatérést jelenti, amelyből egy újabb szerződés vezet a polgári állapotba. Éppen ezért a hatalommal szembeni lázadás vagy a forradalom nem a rombolás, hanem a helyreállítás aktusa, amelynek révén újra létrejön a bizalom. Locke azt állítja, hogy bizalom nélkül nem létezhetnek a politikai intézmények, de ezt meglehetősen bizonytalan alapokra helyezi és homályban hagyja, miután vallásos meggyőződésekhez és az emberi értelem megbízhatóságához köti.¹²

A FÖDERALISTA

„Minden politikai alkotmánynak az – vagy az kellene, hogy legyen – az elsődleges célja, hogy vezetőkként olyan embereket állítson csatasorba, akik a legbölcsebbek felismerni és a legerényesebbek szorgalmazni a társadalom közös javát; ezután pedig az, hogy megtegye a legeredményesebb óvintézkedéseket annak érdekében, hogy ez az eredményesség kitartson a közhivatalviselés egész ideje alatt.”¹³

James Madison úgy vélte, hogy a választás tulajdonképpen nem más, mint egy bizalmi aktus, amely arra szolgál, hogy a legbölcsebb és legerényesebb, ezért leginkább bizalomra méltó polgárt bizzák meg a képviseléssel. Ennek megválasztása azonban önmagában semmilyen garanciát nem nyújt a zsarnokság ellen, ezért szükség van a cselekvés normatív keretére, amely nem más, mint az alkotmány. Ha alaposabban megvizsgáljuk a kiindulópontokat

---

¹¹ John Locke: *Értekezés a polgári kormányzatról* 145.

¹² John Dunn: *Locke*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1992. 69-72. Ford. Pálosfalvi Tamás

¹³ James Madison (57.) In. Alexander Hamilton – James Madison – John Jay: *A föderalista. Értekezések az amerikai alkotmányról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 415

és szándékokat, akkor jól látszik, hogy ezeket inkább a bizalmatlanság határozza meg, mint a bizalom. Nem a bizalom intézményesül, hanem a bizalmatlanság, ennek megfelelően abból indulnak ki, hogy az intézmények ellenőrző és egymást korlátozó képessége elegendő ahhoz, hogy bizalmat keltsen.

„[...] a képviselőház úgy van megalkotva, hogy minduntalan emlékeztesse tagjait a néptől való függésükre. Még mielőtt a hatalom gyakorlása elfeledtetné velük, hogy minek köszönhetik felemelkedésüket, kénytelenek arra a pillanatra gondolni, amikor hatalmuk megszűnik, amikor megítélik ott végzett tevékenységüket, amikor le kell szállniuk a magaslatról, ahová följuttatták őket, és ahonnan örökre távozniuk kell, kivéve, ha a beléjük helyezett bizalomnak oly híven feleltek meg, hogy kiérdemelték képviselői megbízatásuk megújítását.”¹⁴

Ez a szemlélet túlmutat a hatalommegosztás elvén, mert inkább annak alapjaira és feltételeire kérdez rá. Locke még úgy gondolta, hogy a bizalom eljárásának következménye a kormányzat leváltása kell, hogy legyen, Madison azonban úgy vélte, hogy olyan rendszert kell teremteni, amellyel ezt meg is lehet előzni. Ennek garanciája a rendszeres választás, amelynek célja az ellenőrzés és a bizalom újraképzése volt. Madison számos okot sorol fel, hogy egy képviselő miért lehet méltó a bizalomra, de végső soron egyik sem jelent teljes garanciát a zsarnoksággal szemben, így marad a bizalom, amely a politika átláthatatlanságát és bizonytalanságát képes ugyan mérsékelni, és így a szabadságon alapuló politikai együttélést lehetővé tenni, de soha sem nyújthat teljes bizonyosságot.

---

¹⁴ James Madison (57.) 417.